

Av Rolf Magnus Grung

Noen utfordringer vernepleier- utdanningen har

— **Utdanningsinstitusjonene er viktige leverandører av premisser til praksisfeltet. Derfor er det en utfordring at det er en nokså stor variasjon mellom de ulike utdanningsinstitusjonenes oppfatninger av hva kjernen i vernepleierfaget er, ettersom dette igjen kan påvirke fagutøvelsen til den enkelte vernepleier avhengig av hvilken utdanningsinstitusjon den enkelte har studert ved.**

Hva som skal utgjøre kjernen i den vernepleierfaglige kompetansen, er en viktig problemstilling utdanningsinstitusjonene i fellesskap bør jobbe videre med. Denne problemstillingen har vært, og er til dels fremdeles, en kime til turbulens innad i vernepleierprofesjonen og mellom utdanningsinstitusjonene.

Kjetil Viken, Marit Rustad og Laila Luteberget jobber med utdanning av vernepleiere, og de er viktige stemmer i debatten knyttet til vernepleierkompetansen og utdanningen.

Kjetil Viken er utdannet vernepleier fra daværende Høgskolen i Akershus og Master of Science in

Laila Lutberget.

Kjetil Viken.

Marit Rustad.

Behavior Analysis fra University of North Texas i USA. Nå jobber Viken som førstelektor ved vernepleierutdanningen ved Høgskolen i Innlandet – Lillehammer, Institutt for sosialvitenskap. Viken har jobbet med utdanning av vernepleiere siden 2007. I tillegg er Viken tilknyttet Ecura AS, en privat leverandør av helse- og omsorgstjenester.

Marit Ruth Rustad er utdannet vernepleier fra daværende Høgskolen i Sør-Trøndelag, Klæbu, og sosiolog fra Universitetet i Tromsø. Nå jobber Rustad som universitetslektor ved UiT, Norges Arktiske Universitet, Campus Harstad, Institutt for vernepleie. Rustad var med på å starte vernepleierutdanningen ved Høgskolen i Harstad i 1983.

Laila Luteberget er utdannet vernepleier fra daværende Rogaland vernepleierhøgskole og har hovedfag i pedagogikk fra Universitetet i Oslo. Nå jobber Luteberget som førstelektor ved VID vitenskapelige høgskole, fakultet for helsefag, Sandnes. Luteberget har jobbet med utdanning av vernepleiere siden 1993.

Til sammen har Luteberget, Rustad og Viken godt over 70 års erfaring med utdanning av vernepleiere og fagutvikling innen området.

Variasjon

Det er en nokså stor faglig variasjon mellom de ulike utdanningsinstitusjonene som utdanner vernepleiere, noe som også har vært, og fremdeles er, et debatttema i ulike vernepleiefaglige sammenhenger. En særlig viktig debatt har vært knyttet til bruk av atferdsanalysen som forståelsesramme og metode i miljøarbeid. Er denne variasjonen en svakhet eller en styrke ved vernepleierprofesjonen?

– Jeg har uttalt meg om dette ved flere anledninger. Jeg står fortsatt ved at jeg mener at det er et stort sprik mellom de ulike utdanningene, og at det er problematiske sider ved dette, sier Viken.

Rustads erfaring er at motsetningene i det vernepleierfaglige miljøet har ført til, og fører til, mangelfulle faglige diskusjoner, og derfor er hemmende for fagutviklingen.

– Motsetningene innen våre faglige perspektiver, da særlig når det kommer til synet på læring og psykologiske retninger, har ført til og fører til, mangelfulle faglige diskusjoner i fagmiljøene. Dette har igjen vært faglig hemmende for fagutviklingen, særlig innenfor rammeplanens hovedemne Miljøarbeid, rehabilitering og habilitering, sier Rustad.

Fakta

- Tall fra SSB 2018 viser at det er 17426 vernepleiere i Norge.
- Få vernepleiere har en doktorgrad, FOs utdanningsundersøkelse fra 2017 viser at under 1 % av vernepleierne har tatt en doktorgrad og kun 0,5% er i gang med doktorgradsarbeid
- Det er litt flere med mastergrad eller hovedfag. 7 % svarer at de har og litt under 4 % er i gang med arbeidet.

Rustad problematiserer at perspektivet den enkelte vernepleier har, gir konsekvenser for yrkesutøvelsen.

– Er det kartet, altså vernepleierens perspektiv, eller terrenget, altså brukeren og dens situasjon som skal avgjøre vernepleierens faglige handlinger? spør Rustad retorisk.

– Hvilke kunnskaps- og menneskesyn skal gi grunnlag for det vernepleierfaglige arbeidet? Spørsmålene bør hele tiden være aktuelle. Avklaringer og en bevissthet i forhold til ideologi, verdisyn, makt versus avmakt, selvbestemmelse og brukermedvirkning er sentrale forhold i yrkesutøvelsen. Utdanningsinstitusjonene har et ansvar overfor studentene om å klargjøre sitt kunnskaps- og menneskesyn og hvilke konsekvenser dette gir for yrkesutøvelsen, slår Rustad fast.

Viken er enig.

– Jeg vil påstå at om du søker etter en vernepleier til en jobb, så vet du ikke hva du får. Dette fordi utdanningen spriker i så mange retninger. Derfor er det høyst usikkert om den personen som søker stillingen, har de kvalifikasjonene som du søker etter, sier Viken.

Han mener at det er en fare for profesjonens fremtid, om utdanningsinstitusjonene ikke enes om en faglig metodisk kjerne.

– Spør du meg om hva den faglige og metodiske kjernen til vernepleierprofesjonen skal være, så er den at vi bør være en profesjon som jobber både kvalitativt og kvantitativt, og med struktur og planmessighet når det er behov for det, sier Viken.

Luteberget er av en litt annen oppfatning når det gjelder i hvilken grad variasjonen mellom de ulike utdanningsinstitusjonene er problematisk.

– Jeg tenker at det er bra at utdanningsinstitusjonene kan ha en litt ulik profil. Ofte er profilen knyttet til videreutdanninger eller masterutdanninger som tilbys ved institusjonen. Mange velger å ta en mastergrad etter at de er ferdig utdannet vernepleier. Ved VID er profilen knyttet til masterprogrammet i medborgerskap, med tilbud om fordyping innen sammensatte funksjonsnedsettelse, utfordrende atferd og sosial kompetanse. Det at vi har litt ulik profil, kan jo medføre at vi både lærer av og lar oss inspirere av hverandre, sier Luteberget.

Hun er likevel enig med Viken i at vernepleierprofesjonen og utdanningene bør

definere en felles kjernekompetanse. Utdanningsinstitusjonene både kan og bør ha ulike profiler, men hva som er kjernekomponentene i vernepleierkompetansen, bør utdanningsinstitusjonene ha en større felles forståelse av enn hva de har i dag.

– På samme tid synes jeg det er viktig at alle vernepleiere, uavhengig av hvor de er utdannet, har en lik kjernekompetanse. Det bør være slik at det er lett å kommunisere hva vernepleie er overfor de som ansetter vernepleiere, eller er mottakere av vernepleierens tjenester, sier Luteberget.

Rustad mener at det er viktig at vernepleierens helsefaglige kompetanse tydeliggjøres.

– Den helsefaglige kompetansen bør tydeliggjøres. Det er mange yrkesgrupper med helsefaglig kompetanse – hva er det som er spesifikt for vernepleierens helsefaglige kompetanse? Vi blir ofte sett på som «minisykepleiere». Kompetansen vår bør klargjøres også ut fra dagens sykehusstruktur der én av fire sykehussenger er lagt ned og flyttet ut i kommunehelsetjenesten. Dette stiller andre krav til blant annet vernepleieren, sier Rustad.

Fakta

- Vernepleierutdanning kan tas ved 16 studiesteder i Norge. I 2019 var det totalt 1012 studieplasser innen vernepleie
- Samordnaopptak melder økning i antall søkere med vernepleie som første valg i 2019, det er 10,6 % flere enn i 2018.
- Andelen menn ble redusert fra 33 prosent i 2018 til 30 prosent i 2019, men fortsatt er vernepleie blant de helse- og sosiale utdanningene med høyest andel mannlige søkere.

Samarbeid

Viken, Rustad og Luteberget er alle enige i at de ulike utdanningsinstitusjonene bør samarbeide mer. Samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene er et viktig tiltak for utvikling av profesjonen. Dette kan gjøres på ulike måter. IKT kan være en viktig komponent i dette samarbeidet.

– Ved å bruke IKT-støttende undervisningsformer vil man kunne dele kunnskap, erfaringer, forskning og utviklingsarbeid. Uansett hvor utdanningsinstitusjonen ligger rent geografisk, så har velferdsstaten de samme faglige utfordringene. Vi blir ikke dårligere av å dele! Et slikt samarbeid vil kunne bidra til utvikling av vernepleierens kjernekompetanse. Det handler om å spille hverandre gode, jamfør Eggens godfot-teori, sier Rustad.

– Vernepleierutdanningene bør absolutt samarbeide mer. Det er sunt å knytte relasjoner og ha vennlige dialoger. Og det er selvsagt lov å være uenig. Men jeg

er usikker på om IKT er løsningen på dette. IKT kan sikkert være en mulighet for å samarbeide over avstander, sier Viken.

Luteberget er enig, og legger til at IKT-støttede undervisningsformer vil kunne bidra til at det blir lettere å dele gode undervisningsopplegg med hverandre. Deling og samarbeid om undervisningsopplegg vil også kunne frigjøre tid til samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene på andre viktige områder.

- Å dele gode undervisningsopplegg kan frigjøre tid til mer samarbeid, for eksempel å skrive flere lærebøker sammen. Ny nasjonal retningslinje for vernepleierutdanning angir fem kompetanseområder for vernepleie. Det vil alltid være behov for å utvikle gode lærebøker innen vernepleie, som for eksempel innen det definerte kompetanseområdet; kritisk tenkning, kunnskapsbasert praksis og innovasjon. Dette kan være fagbøker med eksempler fra vernepleierfaglig kontekst og med vernepleierfaglig tilnærming. Dette er viktige områder for samarbeid mellom utdanningene, sier Luteberget.

Luteberget trekker også frem utdanningens utfordringer knyttet til samarbeid med praksisfeltet.

- Det er en viktig oppgave å finne gode samarbeidsmodeller med praksisfeltet vi utdanner til. Samarbeidet med praksisfeltet er viktig for å forstå endringer i krav og forventninger som stilles til faglig – og etisk – forsvarlige tjenester. Praksisstudier er en viktig læringsarena for studentene. Det er en vann-vinn-situasjon for både høyskole og praksisfelt å ha hensiktsmessige samarbeidsformer, sier Luteberget.

Luteberget vil også fremheve at det allerede finnes enkelte etablerte nettverk innen vernepleie i dag, særlig innen de medisinfaglige emnene. Det er også nylig dannet et nettverk for de som underviser innen miljøarbeid. Luteberget fremhever dette som gode initiativ.

Praksisfeltet

Rustad og Luteberget er tydelige på at profesjonen må fortsette med å ha et særlig fokus på livssituasjonen til utviklingshemmede.

- Kunnskap om utviklingshemming og utviklingshemmedes situasjon står sentralt i vernepleierutdanningen. Offentlige utredninger viser behov for økt kompetanse i tjenestene til utviklingshemmede. Det understreker behovet for en utdanning som vektlegger kunnskap om vansker som følger det å ha utviklingshemming, sier Luteberget.

- Det er viktig å ikke gå bort fra kjernekunnskapen – funksjonsnedsettelsen utviklingshemming. Et høyt kvalitativt tjenestetilbud for denne gruppen krever kunnskap om kognitive funksjoner og prosesser, konsekvenser funksjonsnedsettelsen gir og kravet til tilrettelegging for utvikling, mestring og læring. Nasjonale føringer i omsorgspolitikken er gitt, sist gjennom de åtte løftene som ble beskrevet i NOU 16:17 På lik linje. Vernepleierutdanningens samfunnsoppdrag er å gi velferdsstaten kompetanse til å gjennomføre de nasjonale føringene på alle samfunnsarenaer, sier Rustad.

Rustad mener at vernepleierens kjernekompetanse, som hun mener er miljøarbeid/

miljøterapi, bør utvikles og bli profesjonens varemerke, der det helse- og sosialfaglige går hånd i hånd og skiller vernepleieren fra de øvre profesjonene i velferdsstatens yrker. Videre er Rustad urolig for flukten fra faglig arbeid i tjenestemottakers hjem – altså miljøterapeutisk arbeid knyttet til det å mestre å bo i eget hjem. Hun påpeker at det er problematisk at praktisk bistand for ofte dreier seg om å utføre oppgaver for personen, i stedet for å tilrettelegge for personens egen mestring.

– Vernepleierutdanningene må tilfredsstillende brukergруппenes og praksisfeltets krav til kunnskaper, ferdigheter og kompetanser. Dette innebærer blant annet at det må være gode møtepunkter og arenaer for dialog mellom disse partene. Vi som utdanner vernepleiere, må ta fagfeltet, altså brukerne og tjenesteyterne, «på pulsen». Fagfeltet må også se sitt ansvar i å påvirke og være med i formingen av framtidens vernepleierutdanning. I disse RETHOS-tider er det spesielt viktig, sier Viken.

IKT

IKT setter et stadig sterkere preg på høyere utdanning. Metodene for undervisning har endret seg mye de siste årene. IKT har vært en katalysator for disse endringene og har åpnet opp for og bidratt til at det er enklere å være innovativ og utforskende i egen undervisning.

– Troen på forelesningen som læringsform har endret seg. Nå er man opptatt av å lage læringsarenaer som gir studentene mulighet til å være aktive og deltakende. Tradisjonell kateterundervisning var noe annet da det var 25 studenter i kullene, enn nå som kullene er oppe i 90 studenter, sier Luteberget.

Luteberget mener at IKT-støttede undervisningsformer kan være en viktig komponent knyttet til dannelsesperspektivet i vernepleierutdanningen.

– Et eksempel på IKT-støttet undervisning er omvendt undervisning eller «flipped classroom». Omvendt undervisning innebærer at studentene må møte forberedt. Det kan handle om at de har lest, sett en nettførelsesning, arbeidet med studiespørsmål m.m. I møte med lærere og andre studenter på nettet eller i seminarundervisning kan man da i større grad bruke tiden sammen til kritisk refleksjon. Jeg tenker at dette gir vernepleierutdanningen gode muligheter til å hjelpe studentene både til selvstendig og kritisk tenkning. Slik jeg ser det, er dette viktige dannelsesperspektiver for vernepleiere, sier Luteberget.

Rustad er enig.

– Teknologien er et viktig pedagogisk verktøy som bør tas i bruk til faglig arbeid, enten studentene er i praksisfeltet, der læringsutbyttene er sentrale, eller i teoriundervisningen. IKT kan også brukes som et medium hvor studentene kan beskrive det de opplever i praksis, som etiske dilemmaer. Disse dilemmaene kan man bruke til å belyse eksempler med etiske refleksjonsmodeller, sier Rustad.

Foruten at IKT-støttede undervisningsformer kan tilrettelegge for kritisk refleksjon, så kan denne typen undervisningsformer være egnet ved trening på ulike ferdigheter.

– Simulering er et annet eksempel på en viktig læringsform. Ikke bare for å lære hjerte – lungeredning, men også for å øve på å bli gode samtalepartnere, håndtere konflikter, mestre vold og aggresjon og ikke minst etisk problemløsning og reflek-

sjon. Her kan teknologi, som for eksempel bruk av video, være viktige verktøy. Video er et godt verktøy til å analysere det som skjer i en samhandling, og tenke sammen om alternative samhandlingsformer. Det gir et helt annet utgangspunkt for studentaktivitet og forberedelse til yrket, sier Luteberget.

– Både omvendt undervisning og simulering er eksempler på undervisningsformer der student og lærer kommer tettere på hverandre. Vi tar opp store kull. Da er det viktig å skape læringsaktiviteter, også utenom praksisstudier, der studentene blir utfordret på yrkesrelevante problemstillinger. Både omvendt undervisning og simuleringer er eksempler på læringsaktiviteter som gir mulighet til å bli personlig utfordret på en annen måte enn å sitte én blant hundre andre studenter og høre på en foreleser, sier Luteberget.

Bruken av IKT-støttede undervisningsformer har også praktiske sider ved seg som mer tradisjonell undervisning ikke har – særlig knyttet til fleksibilitet og tidspunkt for undervisningen.

– IKT er et viktig pedagogisk redskap for læring der praksisfeltet er 110 mil utenfor campus, som for eksempel Harstad–Kirkenes. Man kan tilhøre ei faglig diskusjonsgruppe hvor aktuelle saker kan være gjenstand for drøftinger. Det er uansett viktig at IKT videreutvikles som et pedagogisk verktøy i desentraliserte kull – kull med studenter fra hele landet, sier Rustad.

– Teknolog gjør det lettere å kommunisere med studentene. Det bidrar til å gjøre studiehverdagen mer fleksibel og åpner opp for nye måter å lære på, sier Luteberget.

Viken presiserer at det er selve målsettingen med undervisningen som bør være det avgjørende i forhold til valg av undervisningsmetodikk.

– IKT bør, som alle andre verktøy og tilnærminger, brukes når de er den tilnærmingen som passer best til målsettingen med undervisningsopplegget, ikke ellers, sier Viken.

Styrker

Viken påpeker at vi vernepleiere lever i ganske gode tider – selv om vernepleie har de nevnte utfordringene.

– Det er mange som ønsker å ansette vernepleiere. Dette er bra. Jeg tror at grunnen til dette er at vernepleiere i mange sammenhenger kan bidra med perspektiver, forståelser og faglig metodikk som man ikke finner hos andre utdanninger. Vernepleiere kan, og bør, skille seg ut fra andre profesjoner, sier Viken.

– Styrken er de ulike fagdisiplinene som gjør vernepleieren til både helse- og sosialfagarbeider. Det ligger mye helse i det sosiale arbeidet og mye sosialt i helsedimensjonen. Videre besitter vernepleieren kunnskap både på individ-, gruppe- og samfunnsnivå. Dette betyr at vernepleieren «kan se» brukerne og sin egen profesjon i et samfunnsperspektiv. Vernepleieren har et samfunnsoppdrag som ligger i de nasjonale føringer innen funksjonshemmapolitikken, sier Rustad.

Også Luteberget fremhever det integrerte helse- og sosialfaglige perspektivet i vernepleierkompetansen.

– En styrke ved vernepleierutdanningen er koblingen helse- og sosialfag. Dette gir vernepleiere en unik kompetanse. En kompetanse som er viktig i arbeid med

mennesker som har sammensatte behov for hjelp, og som ofte har vansker med å uttrykke sine behov, sier Luteberget.

Hvorfor bør unge velge vernepleierutdanning?

Viken, Rustad og Luteberget vil fremheve de varierte mulighetene en vernepleierutdanning gir – både i forhold til jobb og muligheten til videre mastergrads- og doktorgradsstudier.

Luteberget fremhever også at vernepleiere opplever at deres jobb er viktig og meningsfull.

– Vernepleierutdanning gir innsikt i utfordringer som ikke alltid får like mye allmenn oppmerksomhet. For eksempel at ikke alle har lik mulighet til å velge hvor man vil bo, hvem man vil bo sammen med, menneskers mulighet for utdanning og muligheter for deltagelse i arbeidsliv og i samfunnslivet generelt. Muligheter de fleste av oss tar for gitt. Unge som velger vernepleierutdanning kan utgjøre en forskjell for andre, avslutter Luteberget.